

Vanhurskauttaminen: Luther ja Galatalaiskirjeen selitys

Timo Eskola, Suomen teologinen instituutti 28.1.2015

A. Mitä Paavali sanoo Galatalaiskirjeessä

Keskusteltaessa vanhurskauttamisesta on syytä ottaa huomioon monia eri näkökulmia, jotka vaikuttavat kristillisen opin sisältöön. Ensimmäinen näistä on kysymys ihmisen kyvyistä. Paavalille ja Lutherille on yhteistä juuri tämän aiheen käsittely. Onko ihminen vapaa tekemään ratkaisuja Jumalan suhteen, vai onko ihminen sidottu? Lyhytkin katsaus osoittaa, että tällaiset kysymykset ovat ikuisia. Vaikka Lutherin historialliset asetelmat poikkeavat Paavalin tilanteesta, monet suurista kysymyksistä ovat samoja.

Heti Galatalaiskirjeen alussa Paavali puhuu synnistä. Hän nostaa esille varhaisen soteriologian peruslauseen: ”joka antoi itsensä alttiiksi meidän syntiemme tähden” (Gal. 1:4). Kultillinen sovitusteologia selittää sekä ihmisen tilannetta, että synnin kattavuutta. Samaa jatkaa Roomalaiskirje: kaikki ovat ”synnin alla” (Room. 3:9).

Klassinen ongelma tämän jälkeen koskee lain tehtävää. Miksi Jumala olisi antanut lain, jolla ei ole voimaa pitää luotua erossa synnistä? Laki vartioi meitä Kristuksen tulon saakka (Gal. 3:23), se on lisätty rikkomusten tähden (3:19) ja se kasvattaa Kristukseen (3:24). Roomalaiskirje jatkaa: ”lain kautta tulee synnin tunto” (Room. 3:20).

1. Lain vanhurskaus ja lahjavanhurskaus

Paavalin käsitys Jumalan tuomiosta ja Jumalan pelastavasta teosta muutti käsitystä Israelista valittuna kansana. Juutalaisten ja pakanakansojen välillä ei enää ollut erilaista asemaa suhteessa Jumalan valmistamaan pelastukseen. Periaatteessa tähän oli vastaansanomaton syy: pakkosiirtolaisuuden rangaistus oli yhä vielä kansan päällä, koska lopullinen kansan uudistus (restauration) ei ollut toteutunut eikä Messias saapunut.

Galatalaiskirjeessä Paavali erottaa pelastuksen Jumalan liittolupauksista tai menneisyydessä tapahtuneesta Jumalan valinnasta hyvin selkeästi. Israel on kyllä saanut Jumalan lupaukset, mutta ne eivät riitä eskatologisen toivon antajiksi. Pelastus on sidoksissa vanhurskauteen. Oikea vanhurskaus puolestaan on Kristukselta tulevaa vanhurskautta ja Paavali tavoittelee sitä pelastukseen (Gal. 2:15-16).

”Me olemme syntyperältämme juutalaisia, emme syntisiä pakanoita. Kun kuitenkin tiedämme, ettei ihminen tule vanhurskaaksi tekemällä lain vaatimia tekoja vaan uskomalla Jeesukseen Kristukseen, olemme mekin uskoneet Jeesukseen Kristukseen, jotta tulisimme vanhurskaiksi häneen uskomalla emmekä tekemällä lain vaatimia tekoja. Eihän kukaan ihminen tule vanhurskaaksi tekemällä, mitä laki vaatii.”

Vanhan testamentin Israel oli Jumalan valittu kansa ennen kaikkia muita kansoja. Pakanakansat puolestaan ovat syntisiä eivätkä tunne oikeata Jumalaa. Tätä ajatusta heijastelee jae 15: ”Me olemme syntyperältämme juutalaisia, emme syntisiä pakanoita”. Muut kansat palvoivat epäjumalia. Niiden jäsenet voivat päästä pelastukseen ainoastaan liittymällä juutalaisuuteen. Tämän Kristus kuitenkin muutti. Vaikka Paavali oli syntyperältään juutalainen, hän ei enää voinut tarttua pelkkiin liittolupauksiin. Jumalan pelastushistoriallinen suunnitelma ei saanut täyttymystään vielä vanhan liiton juutalaisuudessa. Jumalan valitsema tie ihmisen pelastumiseen oli toinen. Juutalaisen Paavalin oli täytynyt erikseen uskoa Kristukseen, jotta hänet vanhurskautettaisiin. Sen osoittaa finaalin lause ”jotta tulisimme vanhurskaiksi” (j. 16).

Finaalin jotta-lause paljastaa ”tappioksi lukemisen” periaatteen Paavalin ajattelussa. Vaikka termi on lainattu toisaalta, se on hänen opetukselleen tunnusomainen. Predestinaation ja Jumalan asettaman tuomion perusteella Paavali tietää, että ihminen ei löydä vanhurskautta lain tekojen

avulla (j. 16). Kääntyminen lain noudattamiseen ja kiivailu lain puolesta, perinteiset juutalaiset ja jopa farisealaiset hyveet, eivät vielä saata ihmistä osalliseksi vanhurskaudesta. Ne eivät toteuta Jumalan lupauksia pelastuksesta. Jumalan lupaukset toteutuvat Kristuksessa, ja siksi Kristuksen antama vanhurskaus on kaikille kansoille, myös juutalaisille, ainoa tie pelastukseen. (Tappioksi lukemisen periaatteesta ks. myös Fil. 3:4-10).

Paavalin ihmiskäsitys tulee esille sanasta "liha", jota hän tässäkin käyttää ilmauksena syntiin langenneen ihmisen elämän todellisuudesta. Paavali hyödyntää termin kaksimerkityksisyyttä ja kertoo kuulijalle, että "koko maailma" / "kaikki liha" on synnin alla: "ei mikään liha tule vanhurskaaksi lain teoista" (j. 16). Synnin vallassa oleva ihminen ei voi löytää pelastusta lain tekojen avulla. Jakson teologia on siten periaatteessa sama kuin myöhemmin Roomalaiskirjeessä. Juutalaisten ja kreikkalaisten välillä ei ole enää soteriologisessa mielessä eroa (Room. 3:9, 22). Vastakkainasettelu on pääsiäisen jälkeen toinen. Se ei kulje juutalaisten ja pakanoiden välillä, vaan uskoviin ja epäuskoisten välillä. Siksi juutalaisten on "syntisten pakanakansojen" tavoin uskottava Kristukseen, jotta he löytäisivät Jumalan tarjoaman pelastuksen. Tämä on ainoa keino Jumalan lahjoittaman vanhurskauden saavuttamiseksi.

2. Kirottu Kristus

Vanhurskauttamisen perusteena on Kristuksen kärsimä tuomio. Galatalaiskirjeen kolmannessa luvussa ristille nautitsemisen häpeällinen luonne tulee karulla tavalla esille. Puhuessaan Jeesuksen kuolemasta Paavali viittaa Vanhaan testamenttiin. Ristillä teloitettu on Jumalan kiroama: "Kirottu on jokainen, joka on ripustettu paaluun." (Gal. 3:13).

Paavalin opetus perustuu Deuteronomiumin (5. Moos.) suurena periaatteena esiintyvään siunausten ja kirousten teologiaan. Kyse on ensinnäkin lakiteologiasta. Jumalan antama laki on Mooseksen kirjoissa elämää tuottava ja elämää varjeleva laki. Valittuaan kansan ja johdatettuaan sen Egyptin orjuudesta vapauden tielle Jumala on asettanut kansan eteen hyvän ja pahan (5. Moos. 30:15s.).

Minä olen tänään pannut teidän valittavaksenne elämän ja kuoleman, menestyksen ja tuhon. Jos te noudatatte Herran, Jumalanne, lakia, jonka minä teille nyt annan, ja jos rakastatte Herraa, vaellatte hänen teitään ja noudatatte hänen käskyjään, säädöksiään ja määräyksiään, te saatte elää. Teistä tulee suuri kansa, ja Herra, teidän Jumalanne siunaa teitä siinä maassa, jonka nyt menette ottamaan omaksenne. (5. Moos. 30:15-17)

Jumalan laki muodostuu täydellisen elämän ihanteen suhteen vedenjakaksi: lain noudattaminen tuottaa siunauksen ja saa aikaan elämässä hyvän hedelmän. Lain rikkomisen taas rikkoo elämää ja saa päälle Jumalan kirouksen. Tähän liittyen Deuteronomiumissa luetellaan hieman aikaisemmin siunaukset ja kiroukset, jotka seuraavat lain noudattamista tai rikkomista (luku 28). "Siunattuina ovat teidän lapsenne, teidän maanne sato ja teidän karjanne vasikat ja karitsat. Siunattuina ovat teidän viljakorinne ja taikinakaukalonne. Olette siunattuina, kun palaatte kotiin. Olette siunattuina, kun lähdette matkaan." (5. Moos. 28:4-6)

Kirousten teologia jatkaa tulkintaa edellisen vastakohtana: "Jos ette tottele Herraa" (j.15). Jumalan tahdon rikkomisella on väistämättömät seurauksensa.

Kirottuina ovat teidän viljakorinne ja taikinakaukalonne. Kirottuina ovat teidän lapsenne, teidän maanne sato ja teidän karjanne vasikat ja karitsat. Olette kirottuina, kun palaatte kotiin. Olette kirottuina, kun lähdette matkaan. (5. Moos. 28:17-19)

Samaan teologiaan liittyy suoranainen siunausten ja kirousten liturgia luvussa 27. Siunaus puolestaan esitetään jo Deuteronomiumissa pakkosiirtolaisuuden päättymisenä ja eksiilin restauraationa. Lopullinen siunaus Israelille merkitsee anteeksiantamusta sen kaikista synneistä ja jumalayhteyden korjaantumista.

Kun olette kokeneet siunauksen ja kirouksen, jotka annoin teidän valittavaksenne, te alatte miettiä tätä kaikkea niiden kansojen keskellä, joiden sekaan Herra, teidän Jumalanne on teidät hajottanut. Silloin te ja teidän lapsenne palaatte Herran, Jumalanne, luo ja tottelette häntä koko sydämestänne ja koko sielustanne sekä noudatatte kaikkia hänen käskyjään, jotka minä teille nyt annan, ja Herra on teille armollinen ja kääntää teidän kohtalonne. Hän kokoaa

teidät jälleen yhteen niiden kansojen joukosta, joiden sekaan hän on teidät hajottanut. Vaikka olisitte hajaantuneet maailman kaikkiin ääriin, Herra, teidän Jumalanne, kokoaa ja noutaa teidät sieltäkin. (5. Moos. 30:1-4)

Eksiilin evankeliumin monipuolinen vaikutus Uuden testamentin teologiaan näkyy monista teksteistä. Israelin kansan kirous, josta Paavali puhuu, on toteutunut siinä hajaannuksessa, johon Jumala on ajanut lakinsa rikkojat. Jotta lain tuoma kirous voitaisiin poistaa, rangaistus on kärsittävä.

Kristuksen sijaiskuolema selittyy sekä Paavalin mukaan siunausten ja kirousten teologian puitteissa. Yhdistävänä tekijänä on kirouksen teema, joka voidaan liittää myös rikkomuksen tähden telotettuun ihmiseen. Puuhun ripustetun kiroaminen sijoittuu Vanhassa testamentissa nimittäin rikoksesta kuolemaan tuomitun ihmisen kohtaloon. Paavalin lainaama kohta löytyy Mooseksen kirjoista (5. Moos. 21:23). Siinä puhutaan edellä mainitusta ruumiin häpäisemisestä.

Jos joku rikoksesta kuolemaan tuomittu surmataa ja hänen ruumiinsa ripustetaan paaluun, ruumista ei saa jättää siihen yöksi, vaan se on haudattava vielä samana päivänä, sillä puuhun ripustettu on Jumalan kiroama. (5. Moos. 21:23)

Puuhun ripustettu on Vanhan testamentin mukaan Jumalan kiroama (hepr. *qelala*, kr. *kataraoimai*). Tämä raamatunkohta selittää samalla monia piirteitä Jeesuksen teloittamisesta pitkänäperjantaina.

3. Kuoleminen pois laista

Paavali kirjoittaa usein lain lopusta. Lailla ei ole enää syyttävää valtaa uskovaan. Syynä on Kristus, joka on lain loppu. Hän lahjoittaa syylliselle ja tuomion alaiselle täyden puhtauden ilmaiseksi (Room 10). Siksi lain säädöksillä palataan aina pelkästään alkutilanteeseen. Lain uudelleen rakentaja jää lain alle ja osoittautuu taas lain rikkojaksi (Gal. 2:18).

Uskova on kuollut lain kautta (*dia*) pois laista (dat. "laille"; Gal. 2:19). Lain vaikutuksesta kuolla vapaaksi laista. Kuolema riittää, sillä synnin palkka on kuolema. Yhteys Kristukseen ja hänen kuolemaansa kasteessa (Room. 6:1-4) merkitsee sitä, että meidätkin ristiinnaulitaan Kristuksen kanssa. Siksi meidän elämämme on kätkeyty Kristukseen. Minä en itse enää elä, vaan Kristus elää minussa.

Paavalin viimeinen argumentti on ajaton. Kristus ei voinut kuolla turhaan. Jumalan Pojan kuolemalla täytyi olla suunnaton merkitys. Siksi vanhurskautta ei voi koskaan täydellisesti saavuttaa lain kautta. Hurskainkin pyrkimys hyvään elämään tapahtuu "oikeasti" eli Jumalan näkökulmasta "ikäänkuin teoista" (Room. 9:32). Vaikka motiivit olisivat hyvät, synti on jo turmellut elämän kokonaisuuden. On myöhäistä yrittää löytää muita teitä Jumalan luokse.

4. Siunaus ja vanhurskauttaminen

Paavali korostaa, että kukaan ei voi lähestyä Jumalaa oman tahtonsa ja omien kykyjensä avulla. Se johtuu siitä, että jokainen Aadamin jälkeläinen on jo kirouksen alla. Jumalaa lähestyvä ihminen kohtaa ainoastaan hänen vihansa. Siksi Vapahtajan täytyy ostaa ihmiset vapaiksi synnin vallasta.

"Kristus on lunastanut meidät vapaiksi lain kirouksesta tulemalla itse kirotuksi meidän sijastamme." (Gal. 3:13)

Ristin tapahtumalle on olemassa selvä ja yksinkertainen selitys. Teloitukseen kuuluva häpeä ja ristin hulluus kuuluvat Jumalan rangaistukseen. Syntiä kohtaa rangaistus, ja yksin Kristus on ottanut kantaakseen tuon rangaistuksen. Siksi Jumalan hulluus, joka näkyy ristin tapahtumassa, on ihmisiä viisaampi.

Siunaus puolestaan on Abrahamin siunaus: "sinun kanssasi saavat kaikki kansat siunauksen" (3:8). *Paavalin teologian mukaan siunausten ja kirousten teologia täyttyy uskonvanhurskaudessa.* Abrahamin siunaus annetaan Kristuksen sovitustyön perusteella syntiselle lahjaksi. "Näin ne, joilla on usko, saavat siunauksen yhdessä Abrahamin kanssa, joka uskoi." (3:9).

Paavalin teologia paljastaa sen, että langennut ihminen kokee vanhurskauttamisen paradoksaalisena. Koska me ihmiset olemme synnin alaisia ja lihallisia, me kuvittelemme evankeliumin olevan kristillisessä elämässä pelkkää rakkautta ja kaikkea kaunista. Siksi me tartumme itse asiassa lakiin ja pyrimme rakentamaan kristillistä elämää lain tarkan noudattamisen avulla. Ulkonaisesti tämä on tietysti hyvä asia, koska se ohjaa meidän elämäämme pois vääryydestä ja elämän rikkomisesta. Uskon ja Jumala-yhteyden kannalta se on kuitenkin hirveä asia, joka johtaa meidät ahdistavaan uskonnollisuuteen.

Kun Jumalan asettama rakkauden vaatimus tekee meitä elämässämme sylliseksi päivästä toiseen, se ajaa meitä vähitellen toivottomuuteen. Ulkonaisesti hurskas ja rakkautta tavoitteleva kristitty joutuukin kauhun ja pelon valtaan. Tällöin hän joutuu ajattelemaan: Mikäli lain paljastama rakkaudettomuus on totta, minä joudun kadotukseen. "Hyvä koituu meille kuolemaksi", kuten Paavali sanoi. Tällöin tuo "kadotettu" ihminen kohtaa evankeliumin. Evankeliumi ei ole kaunis eikä miellyttävä. Evankeliumi puhuu lyödystä ja hylätystä Jumalan Pojasta. Poika riippuu teloituspöydällä, häntä syljetään ja pilkataan. Hänessä ei ole mitään arvokasta eikä loisteliasta. Hän on vain rangaistuksen alainen hylkiö, joka tapetaan ja heitetään hautaan. Hän on ihmisten kammoksuma ja Jumalan hylkäämä.

Uskon silmät näkevät kuitenkin lain ahdistuksen siellä, missä langennut ihminen näkee rakkautta. Uskon silmät näkevät evankeliumin ilon siellä, missä langennut ihminen näkee vain ruman epäonnistumisen ja hylkäämisen. Usko näkee nimittäin tuon Kristuksen epämiellyttävän kuoleman Jumalan rangaistuksena koko maailman syntien tähden. Oman syllisyytensä alla kadotustuomion osakseen saanut ihminen näkeekin uskossa, että lyöty ja häväisty Kristus kantaa hänen syntinsä ja hänen kadotustuomionsa. Todellisesta syllisyydestä langetetaan todellinen rangaistus. Mutta rangaistuksen kärsii sijaiskuolemaan alistunut Kristus. Siksi usko rakastaa Jeesusta. Usko tekee tuosta mitättömästä ja pilkatusta juutalaisten kuninkaasta ihmeellisen Vapahtajan. Evankeliumi vapauttaa uskovan kaikesta syllisyydestä ja rangaistuksen pelosta.

Myöhempää käsittelyä varten on vielä syytä kysyä: mikä juutalaisuudessa oli vikana? Olivatko juutalaiset samalla tavoin lakihenkisiä synergistejä, kuin katolisen kirkon myöhemmät skolastikot? Siitä ei näyttäisi olevan varsinaisesti kyse – vaikka toisen temppelin ajan viisausteologit olivat kyllä jonkinlaisia synergistejä (Erasmuskin lainaa jatkuvasti Siirakia kamppaillessaan Lutheria vastaan, ks. alempana). Pikemminkin Paavali nostaa esille syntikäsitteen (ihmiskäsityksen) ja ajatuksen Jumalan tuomiosta. Nämä tekijät ajoivat hänet kyseenalaistamaan oman hurskautensa – ja sen myötä muidenkin juutalaisten teologioiden hurskauden.

B. Mitä Luther todella sanoi?

1. Ihmiskäsitys ja synti

Onko ihminen täysin langennut ja kokonaan turmeltunut? Tässä on vanhurskauttamista koskevan kiistan varsinainen ydin. Luther vastusti skolastikkojen näkemyksiä, koska niissä turmelusta ei pidetty täydellisenä. Vaikka lankeemuksen uskottiin olleen tosiasia, Jumalan ajateltiin valmistelleen pelastusta erilaisten "armoisten" avulla (ks. alla). Niinpä käytännössä ajateltiin ihmisen kykenevän hyviin teoihin ja siivoon elämään jopa ennen uskoa – Jumalan avulla.

Luther puolestaan iskee tähän kohtaan heti Galatalaiskirjeen selityksen alussa: "syntimme ovat niin suuret, rajattomat ja voittamattomat, että koko maailman on mahdotonta suorittaa hyvitystä yhdestä ainoastakaan." (Gal, 50). Ja vanhurskauttamis-kiistan keskellä hän huudahtaa: "He eivät ota huomioon sydämen saataisuutta ja sisäistä turmelusta, epäuskoa, epäilyä, Jumalan halveksimista ja vihaamista, jotka ovat pääpetoja, kaiken pahan alkulähteitä" (278).

2. Sofistien opetus

Lutherin vastustajina ovat kirkon ”solistit” eli eri tahoilla (jo aikaisemmin) vaikuttaneet skolastikot. Heihin kuuluvat itse asiassa etenkin nominalistit, jotka olivat suunnanneet tomistista perinnettä jo pitkään. Luther itse säilyttää paljon Akvinolaisen terminologiaa, vaikka kehittääkin vanhurskauttamisoppia paljon pidemmälle. Skolastikkojen mukaan keskeistä on sydämiin vuodatettu armo. Mitä tämä tarkoittaa?

”Kun ihminen tekee jonkin hyvän teon, niin Jumala hyväksyy sen ja tämän teon tähden vuodattaa häneen rakkautta. Tätä vuodatettua rakkautta he he sanovat sydämessä olevaksi kiinteäksi ominaisuudeksi.” (162)

Sidotun ratkaisuvallan arkkivihollinen Erasmus puolestaan väittää: ”Rakkaus epäilemättä antaa eloa uskolle aivan kuin lampussa valo saa elonsa öljystä.” (Sidottu ratkaisuvallalta, liite, 426). Lisääpä hän vielä: ”ihminen kykenee Jumalan armon avulla aivan kaikkeen, siis ihmisen kaikki teot voivat olla hyviä” (s. 421). Asetelmaa on vaikea ymmärtää muistamatta, että Erasmus puhuu kolmesta eri armosta. Ensimmäinen koskee langenneen kykyä jonkinlaisiin hyviin teoihin arjessa. Toinen on ”erikoisarvo”. Erasmus sanoo Jumalan kehoittavan parannukseen syntistä, joka ei vielä ole saanut viimeistä armoa; hänen kykenee nyt almuihin, rukouksiin ja pyhiin harjoituksiin sekä ”moraalisesti hyviin teoihin”. Lopulta vuodatettu armo on kolmas armo, joka ”vie päätökseen” (s. 376-377).

Galatalaiskirjeen kommentaarissa puolestaan Luther jatkaa taisteluaan. Siellä vastustajina ovat (aristotelista) realismia kannattanut Akvinolaisen seuraaja Scotus ja nominalisti Occam.

”Toiset, niinkuin esimerkiksi Scotus ja Occam, eivät ole yhtä taitavia; he ovat lausuneet sen ajatuksen, että Jumalan armon saavuttamiseksi ei tarvita mainittua Jumalan antamaa rakkautta, vaan että ihminen kykenee houkuttelemaan itsestään esiin yli kaiken käyvän rakkautta Jumalaa kohtaan.” (162)

Teologian rakennetta ajatellen Lutherin kritiikki on ymmärrettävää. Hän käyttää hyväkseen Akvinolaisen tuttua terminologiaa siitä, miten asioiden perusolemuksen (substanssin) ja laadullisen määreen (aksidenssi) suhde voidaan ymmärtää eri tavoin. Onko armo (Jumalan lahja Kristuksessa) oma substanssinsa, vai onko se pelkkä ihmisen ominaisuuteen liittyvä hieman satunnainen aksidenssi (laatumääre, kvaliteetti)? Koska skolastikot puhuivat sydämiin vuodatetusta rakkaudesta (yllä), he mielsivät armot tällaiseksi taivaasta vuodatetuksi lisämääreiksi. Keskeiselle sijalle jäi ihmisen oma substanssi eli ihmisen olemukseen yhä vain kuuluva rakkaus. Sellainenhan oli olemassa, koska skolastikot eivät uskoneet ihmisen olleen kokonaan turmeltunut. Armon kohottama ja jumalallistama rakkaus on ihmisen oma rakkaus ja pysyy sellaisena (Mannermaa, *Ipsa fide*, 29).

Siksi skolastikkojen vanhurskauttamisoppia kuvaa heidän iskulauseensa ”rakkauden muovaama usko” (*fides charitate formata*; forma on substanssia edustava ”muoto”, jonka uskottiin siirtyvän ihmisen mieleen eräänlaisena kohteen kuvana; vrt. tieto-oppi). Luther taistelee tällaista näkemystä vastaan. Koska ihminen on kokonaan turmeltunut, hänessä ei voi olla enää jäljellä rakkautta, joka vain herätettäisiin henkiin armon (aksidenssin) avulla. Sen sijaan substanssissa täytyy tapahtua muutos – ja se tapahtuu silloin, kun Kristus itse tulee lahjaksi syntiselle.

3. Usko omistaa Kristuksen

Lutherin taistelu skolastikkoja vastaan huipentuu siten aivan perinteiseen kiistaan substanssin ja aksidenssin välisestä suhteesta. Kyse on siitä, onko pelastava armo vain ihmiseen vuodatettava aksidenssi, vai onko armo itsessään substanssi (lopulta Kristus itse), joka ihmiseltä puuttuu. Luther esittää pelastavan armon eli toisin sanoen lahjavanhurskauden tai oikeastaan Jumalan antaman lahjan (donum) tämän kahtiajaon avulla. (Mannermaan nykyaikainen käännös:)

”Me asetamme tuon rakkautta sijalle uskon. Niin kuin he sanovat uskoa monogramiksi ja rakkautta sen eläväksi väreiksi ja täyteydeksi, niin me päin vastoin sanomme uskon omistavan

Kristuksen, joka on forma, joka muotoilee ja in-formoi uskon kuten väri seinän.” Aristotelisen käsityksen mukaan substanssilla on muoto (forma), joka voidaan havaita. Se on enemmän kuin vain ominaisuuksien (aksidenssien) summa. Tieto muodostuu siten, että ihminen havaitsee forman ja se muodostaa uuden forman kuvan mieleen. Uskonnollisessa mielessä tätä näkemystä voidaan käyttää myös kuvaamaan todellisen muodon siirtymistä ihmiseen.

”Kristillinen usko ei siis ole sydämessä oleva joutilas kvaliteetti tai tyhjä kuori, joka voisi olla olemassa kuolemansynnin tilassa, kunnes rakkaus tulee lisäksi ja elävöittää sen.” Skolastikot kuvittelivat, että ihmisen rakkaus uinuu langenneessa niin kauan, kunnes ulkoinen aksidenssi antaa sille jonkinlaisen uuden virikkeen. Lutherille usko ei ole tällainen.

”Kristus on nimittäin uskon kohde, mutta ei ainoastaan kohde, vaan niin sanoakseni itse uskossa on Kristus läsnä.” Virikkeen sijaan saamme itse Kristuksen. Hän on armon todellinen sisältö ja olemus, substanssi. Siksi Luther katsoo, että Kristus on olemuksellaan läsnä uskossa.

”Usko on nimittäin sellaista tietoa eli pimeyttä, joka ei näe mitään. Kuitenkin tässä pimeydessä istuu valtaistuimella Kristus, jonka usko pitää sisällään. Samalla tavalla Jumala asui Siinailla ja temppelissä keskellä pimeyttä.” Kaunis kuva temppelistä selittää asiaa: uskovasta tulee Herran temppeli, ja Herra itse istuu sen kaikkeinpyhimmässä, piilossa katseilta.

”Usko siis vanhurskauttaa, koska se sisältää ja omistaa tuon aarteen, nimittäin läsnäolevan Kristuksen.” Lutherille Kristus on vierasta vanhurskautta. Hän tulee ihmisen ulkoapäin ja tuo mukanaan sovitustyöllä hankitun vanhurskauden. Mikään ei ole ihmisen ansiota, mutta kaikesta tulee syntisen omaa, koska usko omistaa tuon aarteen. (vrt. Luther, Gal, 164-165; Ipsa fide, 31-32). Paavalia ja Lutheria yhdistävät siten lain kirouksen ja lahjavanhurskauden teemat.

4. Vanhurskaaksi lukeminen (imputaatio)

Mitä sitten pitäisi sanoa lahjan (donum) ja suosion (favor) suhteesta? Tämäkin aihe on nostanut esiin monia kiistoja. Tarkoittaako vanhurskauttaminen ihmisen ulkopuolella, ”taivaan torilla” tapahtuvaa vanhurskaaksi lukemista ja julistamista (forensinen vanhurskauttamiskäsitys), vai kuuluvatko lahja ja suosio yhteen (unio)?

”Tästä seuraa, että uskossa omistettu ja sydämessä asuva Kristus on se kristillinen vanhurskaus, jonka tähden Jumala lukee meidät vanhurskaiksi ja lahjoittaa iankaikkisen elämän.” (vrt. Luther, Gal, 164; Ipsa fide, 32).

Galatalaiskirjeen kommentaarissa Luther korostaa, että nämä kaikki kohtaa kuuluvat erottamattomasti yhteen. Hän on tosin ilmaisussaan hieman epävarma, koska hän siirtyy puhumaan uskon ja hyväksilukemisen välisestä suhteesta: ”Kristillisessä vanhurskaudessa näet on nämä kaksi kohtaa: sydämen usko ja Jumalan vanhurskaaksilukeminen.” Lutherin mukaan vanhurskaus ”tosin alkaa uskottaessa” ja sen kautta meillä on Hengen ”esikoislahja”, mutta ”kun usko on heikko, se ei ole täydellinen ilman Jumalan vanhurskaaksilukemista”. Usko on epätäydellinen. Niinpä Luther sanoo: ”On siis välttämätöntä, että lisäksi tulee toinen vanhurskauden osa, joka sen tekee täydelliseksi, ja se on Jumalan vanhuskaaksilukeminen”.

Tämä lienee ymmärrettävä niin, että näitä kahta ei voi erottaa toisistaan. Molemmat kuuluvat pelastavaan uskoon ja ovat välttämättömiä. Hyväksilukeminen, suosio (favor), tapahtuu Kristuksen sijaissovituksen perusteella. Usko puolestaan on uskoa ristillä uhrinsa antaneeseen Kristukseen. Tämä kokonaisuus tuottaa syntiselle vanhurskauden ”yksin uskosta”.

Sidotussa ratkaisuvallassa Luther toistaa saman, painottaen nyt hyväksilukemista. ”Toinen vanhurskaus on uskonvanhurskaus; se ei perustu millekään teoille, vaan se tulee Jumalan suosiosta ja hyväksilukemisesta, armon kautta.” (Sid, 299).

Nykyaikaiset forensisesta vanhurskauttamisesta käydyt kiistat eivät oikein sovi Lutherin teologian selittämiseen. Hänen vastustajanaan ovat sofistit, joille armo on aksidenssi. Sen vastakohtaksi hän asettaa Kristuksen armon todellisena olemuksena, substanssina. Siksi armo on

suorastaan sakramentaalinen: evankeliumin sana ja sakramentit lahjoittavat ihmiselle Kristuksen itsensä ja hänestä tulee syntisen uusi substanssi, Jumalan todellisen suosion peruste.

5. Vanhurskauttaminen ja autuas vaihtokauppa

Paavalin tavoin Luther korostaa sijaisen tehtävää. Kristus on ottanut meidän paikkamme. Hän kantaa meidän syntimme. Niinpä lahjaksi saatu vanhurskaus merkitsee sitä, että Kristuksen ansio lahjoitetaan syntisille. Tämä on hyvä vaihtokauppa.

”Ja siitähän nyt on kysymys, että Jeesus Kristus, Jumalan Poika, kuolee ristillä ja kantaa ruumiissaan minun syntini, lakini, kuolemani, perkeleeni ja helvettini.”

”Kaiken kaikkiaan: sen, mikä minua ennen kidutti ja ahdisti, sen kaiken Kristus on ottanut meidän tieltämme pois ja asettanut julkisen häpeän alaiseksi saatuaan siitä itsensä kautta voiton riemun (Kol. 3:15), etteivät ne enää saa minua hallita, vaan niiden täytyy minua palvella.” (199)

Luther, Martti, *Pyhän Paavalin Galatalaiskirjeen selitys*. Helsinki: SLEY. 1957.

– *Sidottu ratkaisuvälillä*. Helsinki: SLEY. 1952.

Mannermaa, Tuomo, *In ipsa fide Christus adest*. MESJ 30. Helsinki 1979.